

TL 4014 Sovyet Dönemi Dil Siyaseti

Öğretim Üyesi: Dr.Öğr.Üyesi Mustafa Can TEZİÇ.

9. Hafta

Matbuat Alanında Tuva'da Sovyetler Birliği ile Geliştirilen İlişkiler.

Tuva'da matbuatın tarihçesine bakıldığında 18. yüzyılın ikinci yarısında Budizm'in resmî din olması ile birlikte dinî yazılar ve çizimler Asya ülkelerinden özellikle de Moğolistan ve Tibet'ten gelmeye başlamıştır. Bu eserlerde epik hikâyeler, tıp, dinî metinler gibi pek çok konu Moğolca ve Tibetçe olarak basılmıştır. Bu eserler Tuva'da özellikle Budist manastırları içerisinde birikmiş bu kurumlarda okul eğitiminin yanında memurlar ve Aratların kullanımına sunulmuştur. Bu eserler yolu ile Tuva doğu kavimlerinden büyük zenginlik kazanmıştır.

Moğolca ve Tibetçe matbuatın dışında Tuva'da ilk Rusça matbuat 1921 öncesinde 19. yüzyıl ortalarında Uranhay'da Rus köylüleri için açılan okulda eğitim alan öğrencilere ders kitabı olarak sunulmuştur. İlk Rus okulu, Turan ve Uyük bölgelerinde 1908-1909 yıllarında kurulmuştur. Bunun yanında Ortodoks kilisesinin faaliyetleri bünyesinde de dinî yayınlar yine Tuva'ya ulaşmıştır. 1914 yılında Tuva'nın Rus İmparatorluğu himayesine girmesi ile birlikte Tuva'daki Rus nüfus on bini aşarken Çaa-Hol ve Verhne-Nikol'de yeni okullar açılmıştır. Açılan bu okullara da Rusça yazılmış yeni ders kitapları ve literatür getirilmiştir. Ayrıca Rusya İmparatorluğu Uranhay'da meteoroloji ve sağlık merkezi de kurmuştur. Bu gelişmeler çerçevesinde de Uranhay'a yine Rusça basılmış zirai ve teknik alanlarda da kitaplar gönderilmiştir.

Uranhay-Tuva'ya Rusça yazılmış kitaplar en çok Sovyetler Birliği döneminde gönderilmiştir. Sovyetler Birliği öncelikle Tuva'da bulunan Rus İşçi Kolonisine (RSTK) götürmüş olduğu hizmetler kapsamında halkın eğitimi amacı ile bölgede yeni okullar (okul öncesi-okul çağı çocukları için farklı okullar), kütüphaneler, inşa etmiştir. Yeni açılan bu okullara Sibirya Devrim Komitesi kanalı ile kitaplar yollanmıştır. Öyle ki bu yardım kapsamında 1925 yılına kadar Tuva'da 34 okul açılmış ve bu kurumlardan Tuva'lı çocuklar da istifade etmişlerdir.

Sosyalist sisteme geçişte ideolojik önemi olan matbuat 1925 yılında Sovyet-Tuva dostluk anlaşmasının imzalanmasından sonra RSTK bünyesinde yayımlanan *Krasny Pahar (Kızıl Saban)* isimli gazetenin kurumsal desteği ile başlamıştır. 1929 yılına kadar geçen süreçte başken Kızıl da matbaa sayısı ikiye ulaşmıştı. Bu matbaalardan birisi Moğolistan'dan Tuva'ya ideolojik yardım kapsamında Moğolca gazete basılması için getirilirken, diğer matbaada da *Krasny Pahar* gazetesi basılmaktaydı.

Matbuat alanında Tuva ve Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilere bakıldığında özellikle Tüm-Birlik Kültürel Bağlar Cemiyeti (Rus. *Vsesoyuznoye Obşestvo Kul'turnih Svyaz VOKS*) büyük bir rol oynamıştır. İdeolojik olarak ilişkiler kurulan devletler ile kültürel anlaşmalar yapan Sovyetler Birliği *VOSK* çerçevesinde bu ülkelere kitap, sinema, broşür müze, fotoğraf sergisi gibi alanlarda yardım yapmaktadır. *VOKS*'un temel görevi Sovyetler Birliği ile diğer ülkeler arasındaki kültürel bağların genişletilmesidir. Bu çerçevede gerek *RSTK* gerekse Tannu-Tuva Halk Cumhuriyetini kitap, sinema film gibi pek çok alanda yardımı *VOKS* yolu ile almıştır.

Bunun dışında *VOKS* Tuva'ya yapmış olduğu yardımlara Mođol Halk Cumhuriyetini de ekleyerek ülkeler arası eğitim komisyonu oluşturmuştur. 1926

yılında Tuva'da ilk olarak *RSTK* ile ilişkilerini geliştiren *VOKS* aynı zamanda sosyal ve kültürel ilişkilerini Moğolistan ile de geliştirme yolunda belirli bir mesafe almıştır. Bu çalışmalar sonucunda Moğolistan'da Sovyet okulları açılmıştır. *VOKS* kazanmış olduğu bu deneyimi Tuva'da da tekrarlamıştır. 1926 yılında *RSTK*, *VOKS* yolu ile okul ve kütüphanelerini Sovyet yayınları ile genişletmiştir. 1929 yılına gelindiğinde *VOKS*'un girişimi ile birlikte Sovyet ders kitapları bedava temin edilmeye başlandı.

1932 yılına gelindiğinde *VOKS* kanalı ile Sovyetler Birliği Tuva'daki Rus okullarına düzenli olarak ders kitapları yollamaya başlamıştır. Bu yayınlar içerisinde çocuk kitaplarından Tolstoy, Puşkin, gibi klasik eserlere varıncaya kadar pek çok alanda farklı yaş gruplarına hitap edecek kitaplar vardır.

1927 yılına kadar toplumsal ve kültürel alanda ilişkilerin geliştirilmesi amacı ile *VOKS* ve Tannu-Tuva Halk Cumhuriyeti arasında temaslar kurulmuştur. Bu çerçevede Tannu-Tuva Halk Cumhuriyeti *VOKS*'un idari yapısı içerisinde Uzak Doğu şubesi içerisine alınmıştır. Bununla beraber *VOKS* araştırma ve sağlık alanında da geziler düzenlemenin yanında 1929 yılında Tuva'da devlet müzesinin kurulmasına da yardım etmiştir. İnşa edilen müze içerisinde bilimsel bir kütüphane kurulurken bu kütüphaneye Sovyetler Birliğinden klasikler, zamanın güncel Sovyet literatürü, arkeoloji, zooloji, botanik, jeoloji, paleontoloji, etnografya, bilimsel ve popüler yayınların yanında fizik, teknik, tıp ve veterinerlik alanlarında da yayınlar yollanmıştır.

1930 yılında Tuva Kültür Bakanlığı hayata geçirilmiştir. Bakanlığın çalışmaları kapsamında kütüphaneler, gezici yurtlar, kızıl köşeler, sinema ve sağlık merkezleri kurulmuştur. Aynı yıl Tuva'da eğitim komitesi oluşturularak bu komite çerçevesinde ülkedeki bilimsel araştırmalar organize edilmeye başlanmıştır. Bilimsel projelerin yanında devlet matbaası, devlet kütüphanesi ve

devlet müzesi de eğitim komitesi bünyesine girmiştir. Tüm bu gelişmelerin yanında eğitim komitesi bünyesinde Sovyetler Birliği ve Moğolistan ile kültürel alandaki ilişkilerin geliştirilebileceği kültürel bağlar dairesi kuruldu. Tüm bu daireler *VOKS* yolu ile gerekli kitap ve yayınlara eriştiler. Temin edilen kitaplar içerisinde bilimsel ve kültürel kitapların yanında Sosyalist sistemin kurulmasında rehber olacak yayınlar da vardı. Eğitim komitesinin almış olduğu bu kitaplar arasında örnek olarak: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve dünya için mücadele, ikinci beş yılda hayvancılık, yeni yükselişte kültür inşası, Lenin eserlerinde devrim yasası gibi kitap ve pek çok broşür bulunmaktaydı. 1931 yılında ise kojunlar ile ilişki içerisinde olan halk kütüphanesi Kızıl'da kuruldu.

Tuva'da matbuatın yanında yine Sovyetler Birliğinin yardımları ile bir tiyatro kurulmuş. Tiyatro ile birlikte rejisör kursu, stüdyo, senaryo deneysel laboratuvar gibi tiyatroya yardımcı tüm dallar da yine Sovyetler Birliği yardımı ile Tuva'ya getirilmiştir.

1943 yılına gelindiğinde kendine ait matbaası ve kitap satış ofisi olan Tuva yayın birliği de kurulmuş ve çok geçmeden yayın evi uluslararası anlaşmalar ile Sovyet literatürünü basmaya başlamıştır. Bu gelişmeler yaşanırken *VOKS* da faaliyetlerine devam etmektedir. Örnek vermek gerekirse 1929-1930 yılları arasında Tuva'ya iki ton kitap üç bin ruble karşılığında gönderilmiştir. İlerleyen süreç içerisinde bu sayı dört ton kitaba çıkarken ödenen rakam ise yedi bin rubledir. Özellikle 40'lı yıllar içerisinde Sovyetler Birliğinin faşist Almanya'ya karşı İkinci Dünya savaşına girmesi ile birlikte Kızıl'da Rus kitapların basımında büyük artış görülmüştür.

Sonuç olarak Tuva'da Sovyet menşeli yayınlar iki etapta ele alınabilir. Bunlardan ilki 1921-1924 yılları arasında Sovyetler Birliği ile ilişkilerin kurulduğu yıllardır. Bu yıllarda Rusça kitaplar ve broşürler Tuva'da görülmeye

başlamıştır. İkinci etap ise 1925-1944 yılları arasındaki dönemdir. Bu dönem de Tuva'da Sovyetler Birliğinden gelen kitaplar *VOKS* kanalı ile geniş yayılma imkânı bulmuştur.

Tannu-Tuva Halk Cumhuriyetinde, Sovyetler Birliğinden gelen kitaplar yerel eğitim sisteminin kurulmasında güçlü bir etkiye sahip olurken yine bilimin ve güncel kültürün Sovyetler Birliğinin ideolojisi yönünde gelişmesine ve güçlenmesine de neden olmuştur.

Temel Kaynak

Teziç, M.C. (2018) Sovyet Döneminde Tuva Yüksek Kültürünün İnşası. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi. Sayı 29. Ss.141-168.

Yardımcı Kaynaklar

Anderson, B. (1995). *Hayali cemaatler. Milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması.* (İ. Savaşır. Çev). Metis yayınları.

Ertürk, S. (1986). *Türkiye'deki bazı eğitim sorunları üzerine düşünceler.* Yelken Teper yayınları.

Killi - Yılmaz. G. (2010). *Kuzey ve Güneydoğu Sibiry Türklerinin Dil Durumu.* Köksav Yayınları.

Yabancı Yardımcı Kaynaklar

Gellner, E. (2006). *Nations and nationalism.* New York, Cornell University press.

Vasilenko, V. A. (2013). "Uryanhayskiy Vopros" v Politike Rossii i Mongolii (XVII- Pervaya Polovina XX vv.). *Aktual'nie Voprosı İstorii Rossiysko-Mongol'kih otnoşeniye Pervoy Çetverti XX Veka,* (M.A. Vinokurov, Ed.) İçinde (ss. 132-147). İrkutsk : İzd-vo BGUEP.

(1969) Zakonomernosti razvitiya literaturih yazıkov narodov SSSR v sovyetskuyu epohu. Osnovniye protsessı vnutristrukturного tazvitiya tyurskih finno-ugorskih i mongol'skih yazıkov. Moskova: Nauka.

